

RAD KAO KRŠĆANSKA VREDNOTA

Živan Bezić

Odmah na početku ćemo otkriti put naših misli, što nam ga nameće tema.* Najprije ćemo se osvjedočiti da je rad golema vrednota u čovječjem životu, danas i uvijek suvremena. Zatim ćemo posvjedočiti da je to također i autentična kršćanska vrednota, pa prema tome i marijanska.

Rad kao vrednota

Ljudska povijest počinje radom. Najstarije prahistorijske epohe nazivamo: kameno, bakreno, brončano ili željezno doba. Ne imenujemo ih, dakle, kronološkim kategorijama, nego radnim: po oruđu kojim se pračovjek služio u svome radu. Homo faber je upravo radom dokazao da je ujedno i homo sapiens.

Sudbina čovjeka je povezana sa sudbinom titana, pogotovo najvećega među njima — Prometeja — koji je naučio ljude radu. Svojom čežnjom za vatrom bogova, svojim stvaralačkim elanom, svojom okovanošću na materijalnu podlogu (Kavkaz) i neutaživom žeđom za oslobođenjem od ovisnosti prirodi čovjek je oduvijek sličan Prometeju. Pa i prema onom duhovitom nastavku Prometejeve legende (koju nam je pružio Guglielmo Ferrero)¹ po kojemu bi Prometej uspio pobjeći u Ameriku i tamo se pretvoriti u robota, moderni čovjek i dalje dijeli sudbinu nesretnog Prometeja. Roboti su novi titansko-čovječji rod, pun snage i novih obećanja.

Život čovjeka je u svojoj biti rad, aktivnost, gibanje, dinamika i rast. Od one žive pokretljivosti djetinjih organa pa do mučne agonije starca život se odvija u stalnoj i živoj dinamici rada, duševnog i tjelesnog. Ako rad možemo definirati kao svrhovitu djelatnost, onda je on bitna karakteristika čovjeka kao razumnog bića. Bez rada i stvaralaštva ostali bismo na razini životinje.

Rad zapravo znači stvaranje svijeta i stvaranje čovjeka.

Prvo stvaranje svijeta je, znamo, djelo Božje. No dovršenje stvaranja je Bog prepustio čovjeku. Svijet nije gotov ni savršen, na njegovim stanovnicima je da ga dotjeraju i dovrše. U velebnom djelu evolucije, koje je začeo Vječni Tvorac, i čovjek ima svoju časnu i obveznu ulogu. Svijet, kakav je danas, to je naše djelo, naš ponos ili sramota. Svakim svojim činom mi ga obogaćujemo, uljepšavamo i usavršavamo, ali isto

* Predavanje održano na Marijanskom kongresu u Zagrebu (14. VIII 1971) u okviru teme *Marija i rad*.

¹ Bogdan Raditza, *Colloqui con Guglielmo Ferrero*. Ed. Capolago, Lugano, 1939, str. 200.

tako ga možemo osiromašiti, pokvariti ili uništiti. Svojim radom mi svijet formiramo, transformiramo ili deformiramo. On je po, riječima sv. Maxima, naše »radilište« (ergasterion), a svaki čovjek homo artifex. Stvaralački posao d a n a s — to je naš rad. Intelektualni, kulturni, umjetnički, ekonomski, socijalni, manuelni i svaki drugi pravi rad.

Stvaranjem svijeta naše stvaralaštvo još nije iscrpljeno: svojim radom čovjek stvara i sama sebe. Ni ljudsko biće nije savršen stvor. Poput svijeta — čiji je on dio — i čovjek je creatura perfectibilis et perficienda. Existencijalisti u nečemu imaju pravo: čovjek je kovač svoje sreće i svoje existencije. I to u prvom redu preko vlastitog rada. »Nous ne travaillons pas pour le bonheur, nous travaillons pour être parfaits«, rekao je mudri o. Pouget.² Ovdje se ostvaruje dijalektika rada i radnika. Rad je djelo čovjeka, koje opet sa svoje strane oblikuje svog stvaraoca. U procesu obrađivanja svijeta ostvaruje se hominizacija, humanizacija i divinizacija čovjeka. Bez obzira na njihovo teološko značenje opus operantis i opus operis tvore naravni sakrament ljudskog života.

Time smo jasno istaknuli antropološku vrijednost rada. Samo radom se čovjek izgrađuje, afirmira i dovršuje. No isto tako rad je i slika čovjeka, izraz i plod njegova bića. Radom se čovjek otkriva sebi i svijetu. »Every man's work... is always a portrait of himself«, dobro opaža Samuel Butler.³ Tu istinu ljudi izražavaju, svaki na svom jeziku, upravo riječima uzetim za pojavu rada. Rad je eminentno ljudsko djelo (pragma, praxis, prace, praviti, pravo, pravilo), i to u prvom redu stvaralački čin (poiesis, Schaffen, Machen, making, tvorba, s-tvaranje) i njegov plod (opus, productio, oeuvre, opera, djelo, tvorevina, stvor, učinak). Rad je njegovo glavno zanimanje (occupatio, professio, employment, Beruf, zvanje, posao), pače i glavna životna zadaća (thema, munus, officium, duty, task, tâche, besogne). U radu se otkriva zbiljnost života i svijeta (Werk, work), a ujedno služi i kao sredstvo uzdržavanja tog života (affaire, affaire, business, za-rada). Rad je čovjekova snaga (ergon, energia, actio, factio, doing, Tun, Tat) i radost (zanimljivo da je samo na hrvatskom jeziku rad etimološki povezan s radošću!). Na žalost, ipak većina ljudi osjeća rad kao muku, napor, patnju i pokoru (penomai, labor, travail, Arbeit, rabota, robota, job, toil), čak i kao oblik robovanja i služenja (rab, rob, roba, robija, ergastulum, corvée).

Nemamo vremena da dokazujemo kako je rad također velika moralna vrednota (ostvarivanje ljubavi, potvrđivanje savjesti, prostor slobode, nihil agendo homines male agere discunt, otium pulvinar diaboli), i intelektualna (finalizacija, svjesni čin, kauzalni postupak, tehnika rada, metodologija), umjetnička (stvaralaštvo, umijeće, umjetnost, ljepota), ekonomska (stvaranje materijalnih dobara, sistem privređivanja, životni standard, biološka (životne potrebe, zdravlje, obrana života, fizička kultura), a u posljednje vrijeme osobito socijalna vrednota (cooperatio, collaboratio, suradnja, solidarnost, svijest zajedništva, socijalizacija).

² P. Pouget, *Logia*. Par J. Chevalier. Grasset, Paris, 1955, str. 287.

³ Samuel Butler, *Way of All Flesh*. Ch. 14.

Suvremena vrednota

Prometej — titan rada i kradljivac prirodnih tajni — još uvijek živi. Bilo da je okovan na Kavkazu, bilo da robotuje i huči širom Amerike, on je neuništiv i besmrtn. Vječni Prometej živi u suvremenom čovjeku. Namjesto Zeusa, on je danas »otac bogova i ljudi«. Prisutan je u svim naraštajima, kroz čitavu našu kulturu i civilizaciju, a naročito je aktivan u današnjoj generaciji. Kultura i civilizacija nas samom svojom etimologijom upućuju na svoje radno porijeklo (colere-cultum-cultura, cives-civitas-civilizatio).

Kad se govori o našoj modernoj civilizaciji, spominju se kao njezine glavne značajke epiteti: tehnička, industrijska ili atomska. Obilježuje se, dakle, sve samim radnim kategorijama. Mogli bismo je sažeto nazvati civilizacijom rada.

Prije, sve do nedavno, rad je bio smatran znakom ropstva. Tragovi tog mentaliteta žive još i danas u nekim zaostalim krajevima. Danas, naprotiv, u kulturnom svijetu vlada pravi kult rada (travaillisme). U filozofiji ga je na oltar postavio pragmatizam, u praksi amerikanizam, a na društveno-političkom području marxizam. Čak se i u asketici ističu aktivne kreposti na račun pasivnih. Papa se morao žaliti na »herezu akcije«. Aktivizam, aktivitet, aktualitet, aktualnost, aktivnost, aktualizam i akt — parole su dana. Rad je u našem društvu jedino priznato plemstvo.

Od svih društvenih slojeva danas najistaknutije mjesto pripada radničkoj klasi. Jedina ona raspolaže vlastitom mitologijom, posebnom filozofijom, klasnom organizacijom, a negdje i punom političkom vlašću. U njezinoj službi stoje više-manje sve suvremene ideologije, političke formacije i nastajuće revolucije. Od svih kreposti najveći ugled uživaju socijalne vrline. Od svih navika najviše se cijene radne navike. Od svih metoda učenja najviše se ističe radna metoda. U odgoju dominira pravac nazvan »škola rada«, čije je načelo: Erziehung durch Arbeit und zur Arbeit! Ili, kaka kažu Englezi: learning by doing!

Rad je u naše vrijeme i ljuta potreba. Zemlja postaje premalena za eksplozivni rast svoga pučanstva. Da bi mogli svi živjeti, moraju i svi proizvoditi. Ako je nekada nerad mogao biti sigurnim distinctivum gospodstva, danas je to samo rad. Suvremeni staleži i zanimanja temelje se na ljudskom radu. Vrsta rada koji čovjek vrši definira njegov položaj u društvu. Rad se sve više socijalizira, odvija se u zajednicama i ekipama, stvara među ljudima drugarstvo, suradnju, partnerstvo i solidarnost.

Kao plod naše radinosti i genija nastala su razna oruđa, tehnike i automati (elektronski mozgovi, kompjuteri, automacija). Time je rad postao mnogo lakši i efikasniji. Istodobno nam je donio mnogo više vremena, slobodnog vremena (Freizeit), mogućnosti za slobodno zanimanje (hobby), odmor i putovanja (turizam); ali može poslužiti i kao poticaj na nerad (dolce far niente). Stvaranje novih duhovnih i materijalnih dobara s jedne strane traži i njihove potrošače na drugoj strani. Tako je društvo rada stvorilo kao svoju protutežu i djelomičnu negaciju društvo

potrošnje (Konsumgesellschaft). Ono se polarizira u odnosima producent-konsument. Životni standard zapadnog čovjeka se rapidno diže, prelazi u obilje i luxus, a na drugoj strani svijeta se stvara novi proletarijat, gladan i besposlen. Zbog toga se naše društvo nalazi u previranju i stalno je plijen rasne i klasne mržnje, ratova i revolucija.

Još jedan primjer nam pokazuje kako vrednota može postati protuvrednotom ako rad nije humaniziran. Prerazvijena tehnika je nadjačala samog čovjeka, svog stvaraoca. Pretvorila se u t e h n o k r a c i j u. I to u dva pravca. Najprije je stavila u svoju službu vlastitog gospodarara, robotizirala ga je, učinila ga slugom mašine. Moderni je život tako satkan da čovjek danas više ne može ni živjeti bez strojeva. O njima potpuno zavisi i samo njima se bavi s posljedicom da »questa malattia europea del fare, disfare, rifare e strafare tutti ci consuma e ci annulla«. ⁴ Tehnokracija nam se nameće i na taj način što društvom, organiziranim na principu tehnike, mogu upravljati samo tehničari, poznavaoци strojeva. Tako oni postaju tehokratima, novim gospodarima Zemlje.

Kršćanska vrednota

Kako se vrednota rada mogla pretvoriti u svoju suprotnost? Gdje je uzrok takvoj zabuni? U prvom redu u tome što se zaboravilo da je rad još i r e l i g i o z n a ili, bolje, kršćanska vrednota. Nije se, naime, poznavala ili — ako se poznavala — nije se poštivala teologija rada.

»Teologija rada« se razvila iz tzv. »teologije zemaljskih vrednota«. Prvi je tim putem pošao francuski teolog Jean Mouroux u svojoj knjizi *Sens chrétien de l'homme* (1945), a odmah za njim Belgijanac Gustav Thils u svojoj *Théologie des réalités terrestres* (2. sv. g. 1946 i 1949), da bi napokon M-D. Chenu svojoj knjizi stavio manifestativni naslov *Pour une théologie du travail* (1955). ⁵ No, dakako, na početku svake teologije rada stoji Objava, koju teologija samo interpretira. Ta teološka interpretacija bila je potrebna jer, premda sv. Pismo često govori o radu, to čini uvijek iz različitih iskustava i vidika, bez sustava. Radi toga se moglo dogoditi da su neki kršćani povukli iz Biblije krive zaključke o smislu rada.

Međutim, pravi zaključak je ovaj: ljudski rad je sudjelovanje u stvaralačkom djelu Božjem. Već smo vidjeli da je Bog dao u naše ruke Zemlju sirovu i nedovršenu. Mi smo dužni nastaviti na njoj djelo Božje kao njegovi sustvaraoci. Izgradnja svijeta od strane čovjeka je produženje stvaranja, creatio continua, kako bi rekli stari bogoslovi. Ili, kako to lijepo kaže jedan suvremeni katekizam: »Bog nije jednom davno stvorio svijet, on ga neprestano stvara, i to po nama... Što čovjek čini Bog stvara.« ⁶ Danas Bog dovršuje svijet po nama, tj. per causas secundas, kako je to već pravilo njegove Providnosti. Zato je ljudski rad autentična služba Bogu, pravi opus Dei. »Jede

⁴ Giovanni Papini, *Gli amanti di Sofia*, Ed. Vallecchi, Firenze 1942, str. 315.

⁵ Sadržaj knjige je donio na hrvatskom dr A. Kusić (*Crkva u svijetu*, br. 1, g. 1971, str. 70—76).

⁶ *Novi Katekizam*. Izd. Stvarnost, Zagreb, 1970, str. 497.

Arbeit ist Gottesdienst«, tvrdi Thils u svojoj asketici.⁷ Ako je Bog »actus purus et semper in actu«, ne možemo mu bolje služiti nego rađeći skupa s njime. To je u skladu s novom znanstvenom slikom svijeta, koja je progresivna, evolucijska i dinamična. U tom smislu naš rad može imati samo smisao su-stvaranja, usavršavanja, razvoja i napretka.

Bog je stvorio čovjeka na sliku i priliku svoju. Prema tome čovjek mora sličiti Bogu i u svome stvaralačkom radu. A Bog nije bio Stvaralac tamo negdje na početku eona, on je to i danas: »Pater meus usque modo operatur« (Jh. 5, 17). Isus je nadodao: »Et ego operor.« Kao slika Božja i kao nasljedovatelji Isusovi, ne možemo drukčije nego da im se pridružimo svojim kršćanskim radom, jer tako postajemo suradnici Božji. »Dei enim sumus adiutores« (I Cor 3, 9) ili još bolje u grčkom originalu: *synergoi*.

Nekada se u kršćanskim krugovima krivo tumačio rad: kao kazna za grijeh. To je bilo netačno shvaćanje Biblije. Rad je po Božjoj volji postojao i prije iskonskoga grijeha. Kad je stvorio prve ljude — kaže sv. Pismo — »bлагослови ih Bog i reče im: Plodite se i množite i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladaajte ribama itd.« (Gen. 1, 28). Zar ne vidimo jasno: tu je rad *blagoslov i zapovijed Božja!* Nikakva kazna. Malo zatim Biblija opet veli za Adama: »postavi ga u edenski vrt, da ga obrađuje i čuva« (Gen 2, 15). Naravno, kao i sve drugo, rad je postao mukom i kaznom tek poslije istočnog grijeha.

No — gledajte kako je dobar Gospodin — čak i u tom negativnom obliku kazne otkrivamo nešto pozitivno: *otkupiteljski elemenat rada*. Činjenicom inkarnacije (a Krist je bio ne samo čovjek, nego čovjek-radnik!) naše tijelo i naš rad su »assumpti« u Kristovu otkupiteljsku sferu, dobivaju nove soteriološke dimenzije, postaju sredstvom spasavanja. »Preko rada Bogu prikazana dužni smo čovjeka pridružiti samom otkupiteljskom djelu Isusa Krista, koji je istaknuo uzvišeno dostojanstvo rada kad je i sam u Nazaretu radio svojim rukama«, uči nas II Vatikanski (*Gaudium et spes*, 67). Sv. Pavao je mislio upravo na mučnu stranu rada kad je izjavio »adimpleo ea quae desunt passionum Christi« (Kol. 1, 24). Kristovim upućenjem otkupljen je čitavi kozmos i svaki ljudski rad, a k tome je i sam rad postao oruđem spasenja i posvećenja.

Time smo otkrili još jednu dimenziju kršćanskog rada: *odgojnu i asketsku*. Rad nas odgaja i usavršuje, kako smo to vidjeli, već u čisto naravnom redu. U svrhunaravnom još i više. Tu se rad otkriva kao služenje Bogu i bližnjemu, kao asketsko sredstvo, pokorničko ispaštanje i ekvivalent molitve (ora et labora!). Bez dobrih djela ne pomaže niti sama vjera (Jak 2, 14—26). Ona se po djelima dokazuje i ostvaruje. Stoga riječ Božja hvali i traži rad (Mt 25, 14—30), a osuđuje nerad (II Sol 10, 15). Posljednji Sabor od nas očekuje da se posvećujemo svagdanjim poslovima: »ipso suo quotidiano labore ad altiore ascendant sanctitatem« (*Lumen Gentium*, 41). Radišnost je autentična kršćanska

⁷ Gustave Thils, *Christliche Heiligkeit*, Manz-München, 1961, str. 447.

krepost, neophodan uvjet savršenstva. Spiritualnost rada je jedna od centralnih tema suvremene asketike.

Je li slučaj da je Isus na zemlji radio ili, točnije, da uvijek radi (Iv 5, 17)? Je li to puka slučajnost da je Crkva njegovo otajstveno Tijelo, u kojemu moramo »operare salutem nostram«, per Ipsum, cum Ipso et in Ipso? Zašto su svi apostoli bili radnici? Crkva je apostolatu rada, osobito u posljednja vremena, posvetila toliko pažnje. Dosta se samo sjetiti dokumenata kao što su: *Rerum novarum*, *Quadragesimo anno*, *Mater et Magistra*, *Populorum progressio*, *Octogesima adveniens*. Posljednji Sabor (u *Gaudium et spes*) ima divnih riječi o radu, tražeći za sve ljude pravo rada i odmora, poštenu nagradu za svačiji rad, poštovanje radnikove osobe i savjesno obavljanje staleških dužnosti »secundum vocationem qua quis vocatus est« (ib. 43).

Treba li uopće isticati da je rad kršćanska i moralna dužnost? »Me oportet operari« — bilo je načelo našeg Učitelja, dakle i svih nas.

Marijanska vrednota

Ako je rad specifično ljudska vrednota, može li ne biti također i marijanska? Ta Marija je savršena žena, koja je u sebi, na eminentan način, nosila sve ljudske vrijednosti.

Ako je rad suvremena vrednota, onda je ujedno i marijanska, jer Gospa je žena svih vremena i svih naraštaja, kako je i sama izjavila (Lk 1, 48). Ona je solidarna sa svom svojom djecom, osobito onom koja stenju pod teretom napora i rada.

Ako je rad kršćanska vrednota, tada je pogotovo marijanska. Zar nije Marija prva i najsvetija kršćanka, najbolja vjernica, Majka Crkve? Nitko nije mogao bolje shvatiti religioznu ulogu rada od one koja je bila Majka Božje Riječi, po kojoj je sve stvoreno (Iv. 1, 3).

Ako je, napokon, rad soteriološka i asketska vrednota, onda je svakako i u prvom redu marijanska. Bl. Djevica je bila Majkom i prvom Suradnicom Spasitelja. Njezin »fiat« je bio početak našega spasa (stoga je neki nazivaju i *Coredemptrix*). Ona koja je bila milosti puna i blagoslovljena među ženama posjedovala je i milost zasluga. Ako je kardinal Bea smatrao da mora zapisati u svoj dnevnik riječi: »Maximumu milosti mora odgovarati maximum rada za Božju čast«,⁸ onda je to već prije bilo zapisano u srcu Marijinu. Uzoru svih kršćanskih kreposti nije mogla manjkati ni *krepost radinosti*.

Crkva je Mariju oduvijek smatrala su-radnicom Božjom. To je ona bez ikakve sumnje in opere redemptionis. Ali je značajno da crkvena liturgija drži Mariju Božjom suradnicom etiam in opere creationis. Odatle se u breviru i misama na Gospine blagdane često upotrebljava onaj glasoviti text iz 8. glave *Salamonovih parabola* (»Gospodin me je posjedovao na početku putova svojih, prije nego je išta počeo raditi...«) i primjenjuje na Kristovu majku. Mislim da bi se i u ovom slučaju mogli

⁸ *Obnovljeni život*, br. 4/1971, str. 359.

pozvati na stari vjerski aksiom: *lex orandi — lex credendi*. Kao stvorenje Marija nije mogla sudjelovati u prvom stvaranju, ali ona koja je bila »ab aeterno ordinata, antequam terra fieret« mogla je biti prisutna u svim ostalim Božjim stvaralačkim planovima i ostvarenjima.

Da ne ostanemo samo na području zaključaka, pogledajmo činjenice dostupne našoj spoznaji. Marija je žena radnika Josipa (koji je k tome i siromah), dakle prava radnička žena. Ona je majka radnika Isusa, koji je vlastitim žuljevima zarađivao svoj kruh. Ona je napokon i sama radnica, brižna domaćica, majka obitelji, odgojiteljica i hraniteljica sina. Možemo mirne duše reći da je bila i uzor-radnica, aktivno zabrinuta za tuđe potrebe (Kana, posjet Elizabeti). Svoju rođачku ljubav nije iskazivala samo riječima, već tromjesečnim besplatnim radom (Lk 1, 56).

S tim u vezi značajan je i motiv Marijina rada. Zašto je pošla »u bregove«? *Causa efficiens* bila je svakako ljubav, a *causa finalis*: pomoć osamljenoj rodici, tj. služenje bližnjemu. No to nije bio samo slučajni, rodbinski uzrokovan motiv. I u svim drugim zgodama Marija je uvijek spremna na služenje. Kad joj anđeo Gabrijel donosi blagovijest o majčinstvu Mesije, Marija je potpuno svijesna tegoba i patnja koje time uzima na se, ipak ona rezignirano veli: »*Ecce ancilla Domini.*« Gospa želi služiti Gospodinu i njegovu djelu spasavanja. To joj priznaje i II Vatikanski: »Kao službenica Gospodnja potpuno se posvetila osobi i djelu svoga Sina, s njime i pod njime, uz pomoć Božju, služeći otajstvu Otkupljenja« (Lum. Gent. 56). Koliko Djeвица drži do svoje službeničke uloge — koju očito smatra svojim životnim zadatkom — najbolje je pokazala u svome *Magnificat*, gdje sebe jednostavno zove sluškinjom (»*quia respexit humilitatem ancillae suae*«). Služenje Bogu i spasiteljskom djelu njegova Sina — to je sav rad i život Službenice Gospodnje!

U očima Marijinim rad je ne samo kraljevsko stvaranje u zajednici s Bogom, već isto tako i bratsko služenje ljudima. Mislím da je upravo ta nota služenja glavni karakteristikum marijanskog poimanja rada.

Ima li ljepše perspektive za ljudski rad od naše kršćanske? Svojim radom postajemo Božji suradnici u djelu stvaranja, Kristovi supatnici u djelu otkupljenja, pomoćnici Duha Svetoga u djelu posvećenja i Marijini sudrugovi u djelu služenja.